

קטו.

פוטרת המרוה, נמצא שכבר נגמרה אכילתו וצריך לברך ברכה אחרונה, אבל לפירוש הרשב"ם, שברכת בפה"א עולה גם על המרוה, ודאי לא יברך בורא נפשות על הכרפס. ולכן, כדי להוציא עצמו ממחלוקת, פסק השו"ע (סי' תע"ג ס"ו) לאכול בטיבול ראשון פחות מכזית, שבזה ודאי אין צריך לברך ברכה אחרונה, ואף אם אכל כזית, לא יברך מספק.

ובביאור הגר"א (שם) כתב, שכל זה הוא לשיטת המחבר שפסק שאין לברך על כוס שני בורא פרי הגפן, אבל להרמ"א שמברכין על כוס שני, על כרחך שאנו סבורים שיש היסח הדעת בינתיים, וממילא אין ברכת בפורא פרי האדמה של הכרפס פוטרת את המרוה אלא ברכת המוציא פוטרת המרוה, ועל כן אם אכל כזית יברך בורא נפשות. אבל בביאור הלכה (שם) כתב, שדעת המגן אברהם שמה שמברכין על כוס שני הוא משום שכל אחד הוא מצוה בפני עצמה, ואם כן אין ראייה מהברכה על כל כוס שחשוב היסת הדעת, ועל כן אין לברך בורא נפשות.

ד. לא ניכרוך איניש מצה ומרוה בהדי הדדי וניכול משום דס"ל מצה בזמן הזה דאורייתא וכו'.

במקראי קודש (פסח ב', בשם ר' גרשון לפידות) הקשה על שיטת הרשב"ם (לקמן ק"ט), שעיקר מצות מצה היא באכילת אפיקומן, א"כ מדוע המרוה יבטל את מצות המצה, הרי עתה אינו מקיים כלל מצות מצה. ותירץ, שאם נאמר שהמצוה מתקיימת רק באכילה האפיקומן, קשה כיצד מברך עתה על אכילת מצה. אלא על כרחינו כמו שכתבו התוס' לענין מרוה, שדומה לתקיעת שופר שמברכים על תקיעות דמיושב אף שעיקר קיום המצוה כהלכתה הוא בתקיעות דמעומד. ואם כן יש לומר שגם אכילה הראשונה היא תחלת קיום מצות מצה, ולכך יכול לברך אז על אכילת מצה, ולכך צריך שתהא אכילה זו כהלכתה עם כל דקדוקי אכילת מצה, ועל כן לא יאכל עמה מרוה שלא תבטל טעם המצה.

ה. לא ניכרוך איניש מצה ומרוה וכו'.

הקשה הר"ן (כה. בדפיו), כיצד טבלו את המרוה בחרוסת בזמן הבית, כשמצות מרוה היתה מדאורייתא, והלא מבטל טעם המרוה ותירץ, שטיבול בעלמא הוא אינו חשוב לבטל טעם המצה, לפי שכך הוא דרך אכילתו (אלא שמכל מקום אמרו (ע"ב) שלא ישהה אדם המרוה בחרוסת, לפי שעל ידי השהייה יתבטל טעם המרוה).

ו. ואפילו למ"ד מצוות אין מבטלות זו את זו

בשו"ת חתם סופר (יו"ד צ"ו) ביאר, טעם הסובר אין מצוות מבטלות זו את זו, שהרי זה כמין במינו שאינו בטל, ואפילו המשך בעמוד הבא

א. מתקיף לה רב חסדא

ביארו התוס' שרב חסדא סובר מצוות צריכות כוונה, אבל מ"מ אין נכון לברך על אכילת מרוה כיון שכבר מילא כריסו מהן. ואף שעיקר מצות מרוה אין יוצא אלא בטיבול שני, מ"מ מועילה הברכה שבירך בטיבול ראשון לטיבול שני מאחר שאכל בה מעט, כמו שברכת השופר שמברך בתקיעות דמיושב מועיל גם לתקיעות שבעמידה שהם העיקר שנעשים על סדר הברכות.

והחזו"א (או"ח קכ"ד לדף קט"ו) הקשה, שלגבי שופר מובן, לפי שגם בתקיעות דמיושב יש מצוה דרבנן, אבל לגבי מרוה, מאחר ובטיבול הראשון אין לו קיום מצוה כלל, כיצד תועיל הברכה שבטיבול הראשון גם לטיבול השני. עוד העיר, שלפי דברי התוס' נמצא שעיקר התקיעות הם תקיעות דמעומד, ואם כן היה לנו לעשות את כל הספיקות של רבי אבהו בתקיעות דמעומד, ושלא כהתוס' בר"ה (לג: ד"ה שעור).

ב. מתקיף לה רב חסדא

שיטת התוס' שרב חסדא סובר מצוות צריכות כוונה, והמאירי כתב, שרב חסדא סובר שמצוות אין צריכות כוונה, לפי שמה שמילא כריסו מהן אינו סברא לומר שלא יברך בזמנו [וכן פי' החזו"א (שם) פשט בסוגיותנו]. ושיטה שלישית היא שיטת הרמב"ן במלחמות, שרב חסדא סובר מצוות צריכות כוונה, ומכוון בטיבול הראשון למצות מרוה ויוצא בטבול זה, ומה שעושה טבול שני הוא רק כדי שיהיה היכר לתנוקות.

ובשו"ע (או"ח סי' תע"ה ס"ב) שהלכה כרב חסדא על פי התוס', והמ"ב שם הביא שיטת הרמב"ן וסייעתו, ויש בזה כמה נפק"מ לדינא, באיזה טיבול צריך לטבול דוקא בחרוסת ודוקא כזית, שלפי התוס' הוא טיבול שני, ולפי הרמב"ן (והמאירי) טיבול ראשון.

ג. ולבסוף אכיל אכילת חסא בלא ברכה

כתבו התוס' שאין מברכין בורא פרי האדמה על מרוה לפי שהפת פוטר. אולם הרשב"ם (לעיל קיד: ד"ה פשיטא) פירש שברכת בורא פרי האדמה שעל הכרפס פוטרת המרוה, וכן סובר הר"י"ט עלם המובא בתוס'. ולגבי מה שהקשו התוס' על פירוש זה, שיש כאן הפסק גדול בין הכרפס והמרוה, כתב הרא"ש (סי' כ"ו), שהגם שההגדה חשובה הפסק לענין נטילת ידים, זהו רק משום שידיים עסקניות הם, אבל לגבי ברכת בורא פרי האדמה, כיון שכשברך היתה החזרת לפניו והיה דעתו לאוכלה, אין כאן היסח הדעת ואין צריך לברך פעם נוספת.

ונפק"מ בין פירוש הרשב"ם לפירוש התוס', לגבי ברכת בורא נפשות על הכרפס, שלפירוש התוס', שאין ברכת הכרפס

קטו. (המשך)

עוד הוכיח כן מדברי הרמב"ם (חמץ ומצה פ"ח ה"ו) שפסק בזמן הבית שיכול לעשות או כהלל לאכול שניהם כאחד או כחכמים לאכול בזה אחר זה, ואילו בזמן הזה כתב שמצוה מדברי סופרים לאכול מרור, וצריך לאכלם בפני עצמם ואחר כך יאכל שניהם זכר למקדש כהלל. ומוכח שבזמן הזה גם לפי הלל המצוה היא אכילת מרור בלבד, ומה שכורכים היום אינו מדיון ספק, אלא דין חדש של זכר למקדש, שכך היה עושה הלל בזמן המקדש.

וסיים הגר"ח שבשו"ע והגר"א מוכח שלא כדבריו, שכתב השו"ע (סי' תע"ה ס"א) שלא ישיח עד שיאכל כריכה זו כדי שתעלה ברכת אכילת מצה וכו' גם לכריכה זו, ופירש הגר"א משום שלהלל אין יוצא אלא בזה, והוי הפסק.

ז. האי חסא צריך לשקועיה בחרוסת משום חסא מבואר שמדובר בטיבול ראשון, מכך שאמרו נטילת ידים למה, ואילו בטיבול שני, צריך נטילת ידים לצורך המצה. ולכאורה ראייה מכאן לשיטת הרמב"ם שגם טיבול ראשון הוא בחרוסת. והפרי חדש (סי' תע"ג) כתב, שזהו רק לשיטת תנא קמא, שהטעם של חרוסת, הוא רק משום קפא, ולכך אין חילוק בין טיבול ראשון לטיבול שני, וכל שבטיבול ראשון אוכל חסא, צריך לטבל בחרוסת משום קפא. אבל לרבי אלעזר ב"ר צדוק, שחרוסת מצוה היא, עדיף שלא לטבל בחרוסת בטיבול ראשון אלא דבר אחר, כדי שיהא היכר לתינוקות.

לחכמים החולקים על רבי יהודה לגבי מין במינו מכל מקום במצוות אין מבטלים זא"ז.

ז. מאן תנא דשמעת ליה מצוות אין מבטלות זו את זו הלל וכו'.

הקשה בחי' הר"ן, כיצד מוכח מהלל שמצוות אין מבטלות זו את זו, הלא שאני הכא שמצוותו בכך, וכמצוה אחת הם חשובים. ותירץ, שמשמע לגמ' שמודה הלל שמצה בזמן הזה דאורייתא, וכיון שכן, אין מצות מצה תלויה בפסח, ואפילו בזמן הפסח אם אכלה בפני עצמה יצא ידי מצה, ומכך שציותה תורה לאוכלן כאחת, מוכח שאין מצוות מבטלות זו את זו.

ח. זכר למקדש כהלל

בעיקר גדר מצות מרור בזמן הזה לדעת הלל, חקר הגר"ח הלוי (חי' הגר"ח על הש"ס סי' מ"א), האם הגדר הוא שתיקנו דין 'על מצות ומרורים' מדרבנן, ולכן צריך לאכול המצה לבדה כדי שלא יבטל המרור דרבנן את המצה דאורייתא, ואח"כ כורכין המצה ומרור כדי לקיים מצות מרור לפי הלל, או שגם לפי הלל גדר מצות מרור בזמן הזה היא לאכול מרור לבדה, אלא שאנו עושים זכר למה שהיה בזמן הבית, אבל בזמן הזה גם הלל מודה דצריכים לאכול מצה לחוד ומרור לחוד. וכתב להוכיח מכך שאין מברכין על הכורך, ואילו על המרור מברכין, שבזמן הזה מודה הלל שהמצוה דרבנן היא לאכול מרור בפני עצמה.